

Лекція №1.

Тема: Предмет, зміст і задачі економічного аналізу.

Питання:

1. Предмет економічного аналізу.
2. Види економічного аналізу.

Предмет економічного аналізу.

Кожна наука має свій предмет дослідження, що вона вивчає з відповідною метою і властивими їй методами. Предметом тієї або іншої науки варто вважати те специфічне, що дозволяє відрізнити неї серед безлічі інших наук.

Для всіх економічних наук загальним об'єктом вивчення є виробничі відносини. Завдяки цьому всі економічні науки поєднуються в систему, при цьому в кожній з них є свій предмет, відмінний від інших.

Що ж є предметом економічного аналізу?

Предметом економічного аналізу є причини утворення і зміни результатів господарської діяльності. Пізнання причинно-наслідкових зв'язків у господарській діяльності підприємства дозволяє розкрити сутність економічних явищ і на цій основі дати правильну оцінку досягнутим результатам, виявити резерви підвищення ефективності виробництва, обґрунтувати плани й управлінські рішення.

Класифікація, систематизація, моделювання, вимір причинно-наслідкових зв'язків є головним методологічним питанням в економічному аналізі. Тільки розкривши причинно-наслідкові зв'язки різних сторін діяльності, можна дуже швидко прорахувати, як зміняться основні результати господарської діяльності за рахунок того або іншого фактора, зробити обґрунтування будь-якого управлінського рішення, розрахувати, як зміниться сума прибутку, беззбитковий обсяг продажів, запас фінансової стійкості, собівартість одиниці продукції при зміні будь-якої виробничої ситуації.

Таким чином, предметом економічного аналізу є причинно-наслідкові зв'язки економічних явищ і процесів.

Процес розширеного відтворення являє собою складну сукупність численних, що одночасно протікають процесів. Це:

- 1.) зміна розміру і стану природних ресурсів – землі, води, деяких копалин, розвиток популяцій рослин, тваринних організмів;
- 2.) технічні процеси, що охоплюють функціонування техніки, сукупності засобів людської діяльності, створених для виробництва продукції й обслуговування невиробничих потреб суспільства;
- 3.) технологічні процеси – операції по виробництву, переробці, транспортуванню, складуванню, збереженню продукції, що є основною частиною виробничого процесу;
- 4.) процеси економічні – зв'язані з удосконалюванням виробничих відносин у нерозривній єдності з виробничими силами, із вкладеннями у виробництво живої й упредметненої праці і відшкодуванням їхнім виходом і реалізацією продукції, зі шляхами досягнення всебічної ефективності виробництва;
- 5.) процеси соціально-економічні, що охоплюють зміни матеріальних умов праці, культури і побуту, усього життя населення.

Кожен окремих процес розвивається не тільки сам по собі, але й у постійній і тісній взаємодії з іншими процесами свого виду й інших видів.

Економічний аналіз як наука являє собою систему спеціальних знань, зв'язану:

- с дослідженням економічних процесів у їхньому взаємозв'язку, що складаються під впливом об'єктивних економічних законів і факторів суб'єктивного порядку;
- с науковим обґрунтуванням бізнес-планів, з об'єктивною оцінкою їхнього виконання;
- с виявленням позитивних і негативних факторів і кількісною зміною їхньої дії;

- с розкриттям тенденцій і пропорцій господарського розвитку, з виявленням невикористаних внутрішньогосподарських резервів;
- с узагальненням передового досвіду, із прийняттям оптимальних управлінських рішень.

У процесі аналізу не тільки розкриваються і характеризуються основні фактори, що впливають на господарську діяльність, але і вимірюється ступінь їхньої дії.

Об'єктом аналізу є соціально-економічні процеси розширеного відтворення, що здійснюються в діяльності підприємств і об'єднань, їхніх внутрішніх підрозділів, відбивані в плані, текучому обліку, звітності, інших джерелах інформації.

Економічний аналіз вивчає три головні сторони фінансово-господарської діяльності підприємства:

- технологічну, що виражає зв'язок людей із природою в процесі виробництва (виросування сільськогосподарських культур, розведення тварин і т.д.);
- організаційно-економічну, що відбиває відносини між людьми в процесі виробництва (організацію праці, спеціалізацію господарства, використання техніки і т.д.);
- фінансову, що виражає економічні відносини, що виникають на підприємстві і між окремими підприємствами, організаціями й особами.

Змістом економічного аналізу є глибоке і усебічне вивчення економічної інформації про функціонування аналізованого суб'єкта господарювання з метою прийняття оптимальних управлінських рішень по забезпеченню виконання виробничих програм підприємства, оцінки рівня їхнього виконання, з'ясування слабких місць і внутрішньогосподарських резервів.

Аналіз повинний являти собою комплексне дослідження дії зовнішніх і внутрішніх, ринкових і виробничих факторів на кількість і якість виробленої підприємством продукції, фінансові показники роботи підприємства і вказувати можливі перспективи розвитку подальшої виробничої діяльності підприємства в обраній області господарювання. Основна мета проведення аналізу – підвищення ефективності функціонування суб'єктів, що хазяюють, і пошук резервів такого підвищення. Для досягнення цієї мети проводяться: оцінка результатів роботи за минулі періоди; розробка процедур оперативного контролю за виробничою діяльністю; вироблення заходів для попередження негативних явищ у діяльності підприємства й у його фінансових результатах; розкриття резервів підвищення результативності діяльності; розробка обґрунтованих планів і нормативів.

У процесі досягнення основної мети аналізу вирішуються наступні задачі:

- вивчення характеру дії економічних законів, установлення закономірностей і тенденції економічних явищ і процесів у конкретних умовах;
- підвищення науково-економічної обґрунтованості бізнес-планів і нормативів. Воно досягається в першу чергу здійсненням докладного ретроспективного (поточного) АХД. Побудова тимчасових рядів за значний період дозволяє установити визначені економічні закономірності в господарському розвитку. Далі виділяються основні фактори, що робили в минулому і можуть робити в майбутньому істотний вплив на господарську діяльність даного підприємства. Особлива увага звертається на АХД за поточний період, що є в той же час і предплановим. Висновки ретроспективного аналізу сполучаються з поточними спостереженнями й в узагальненому виді використовуються в планових розрахунках;
- об'єктивне і усебічне вивчення виконання встановлених планів і дотримання нормативів по кількості, структурі і якості продукції. Аналіз проводиться не тільки з метою констатації фактів і оцінки досягнутих результатів, але і з метою виявлення недоліків, помилок і оперативного впливу на процес виробництва;
- пошук резервів підвищення ефективності виробництва на основі вивчення передового досвіду і досягнення науки і практики;
- визначення економічної ефективності використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів. Об'єктивна оцінка діяльності підприємства заохочує зростання виробництва, підвищення його ефективності, і навпаки;

- прогнозування результатів господарювання;
- дослідження комерційного ризику;
- порівняльний аналіз маркетингових заходів;
- підготовка аналітичних матеріалів для вибору оптимальних управлінських рішень, зв'язаних з коректуванням поточної діяльності і розробкою стратегічних планів.

У конкретних умовах можуть ставитися й інші локальні цілі, що будуть визначати зміст процедур фінансово-господарської діяльності. Таким чином, загальний зміст аналітичних процедур визначається як специфікою роботи підприємства, так і обраним видом аналізу (проблемно-орієнтований, перспективний, оперативний і т.д.).

Змістовна сторона аналізу включає наступні елементи (процедури):

1. постановка конкретних задач аналізу;
2. установа причинно-наслідкових зв'язків;
3. визначення показників і методів їхньої оцінки;
4. виявлення й оцінка факторів, що впливають на результати, добір найбільш істотних;
5. вироблення шляхів усунення впливу негативних факторів і стимулювання позитивних.

Аналітичне дослідження, його результати і їхнє використання в керуванні виробництвом повинні відповідати визначеним вимогам. Ці вимоги накладають відбиток на дослідження і повинні обов'язково виконуватися при організації, проведенні і практичному використанні результатів аналізу.

Найважливіші принципи економічного аналізу:

1.) аналіз повинний носити науковий характер, тобто базуватися на положеннях діалектичної теорії пізнання, враховувати вимоги економічних законів розвитку виробництва, використовувати досягнення науково-технічного прогресу і передового досвіду, новітні методи економічних досліджень;

2.) аналіз повинний базуватися на державному підході при оцінці економічних явищ, процесів, результатів господарювання. Інакше кажучи, оцінюючи визначені прояви економічного життя, потрібно враховувати їхню відповідність державній економічній, соціальної, екологічної, міжнародній політиці і законодавству;

3.) забезпечення системного підходу до аналізу, коли кожен досліджуваний об'єкт розглядається як складна динамічна система, що складається з ряду елементів, визначеним способом зв'язаних між собою і зовнішнім середовищем. Вивчення кожного об'єкта повинне здійснюватися з обліком усіх внутрішніх і зовнішніх зв'язків, взаємозалежності і взаємоподчиненості його окремих елементів;

4.) аналіз повинний бути об'єктивним, конкретним, точним. Він повинний базуватися на достовірній, перевіреній інформації, що реально відбиває дійсність, а висновки його повинні улаштовуватися точними аналітичними розрахунками. З цієї вимоги випливає необхідність постійного удосконалювання організації обліку, внутрішнього і зовнішнього аудита, а так само методики аналізу з метою підвищення точності і вірогідності його розрахунків;

5.) аналіз повинний бути комплексним. Комплексність дослідження вимагає охоплення всіх ланок і всіх сторін діяльності і усебічного вивчення причинних залежностей в економіці підприємства;

6.) аналіз повинний бути діючим, активно впливати на хід виробництва і його результати, вчасно виявляючи недоліки, прорахунки, недогляди в роботі й інформуючи про це керівників підприємства. З цього принципу випливає необхідність практичного використання матеріалів аналізу для керування підприємством, для розробки конкретних заходів, для обґрунтування, коректування й уточнення планових даних. У протилежному випадку ціль аналізу не досягається;

7.) аналіз повинний проводитися за планом, систематично, а не від випадку до випадку. З цієї вимоги випливає необхідність планування аналітичної роботи на підприємствах, розподілу обов'язків по її виконанню між виконавцями і контролю за її проведенням;

8.) аналіз повинний бути оперативним. Оперативність означає уміння швидко і чітко проводити аналіз, приймати управлінські рішення і перетворювати них у життя;

9.) демократизм аналізу. Участь у проведення аналізу широкого кола працівників підприємства забезпечує більш повне виявлення передового досвіду і використання наявних внутрішньогосподарських резервів;

10.) аналіз повинний бути ефективним, тобто витрати на його проведення повинні давати багаторазовий ефект.

Даними принципами варто керуватися, проводячи АХД на будь-якому рівні.

Види економічного аналізу.

У загальному виді схема економічного аналізу представлена на малюнку. Розробка спеціальних методів економічного аналізу базується на науково обґрунтованій класифікації його видів, обумовленої потребами практики керування.



Рис. – Схема економічного аналізу

Класифікація видів економічного аналізу має важливе значення для правильного розуміння його змісту і задач.

В економічній літературі аналіз класифікують по різних ознаках.

По галузевій ознаці аналіз поділяється на галузевий, методика якого враховує специфіку окремих галузей економіки (промисловості, СХ, будівництва, транспорту, торгівлі і т.д.), і міжгалузевий, котрий є теоретичною і методологічною основою аналізу в усі галузях національної економіки або, іншими словами, теорією економічного аналізу.

По ознаці часу аналіз підрозділяється на попередній (перспективний) і наступний (ретроспективний, історичний).

Попередній аналіз проводиться до здійснення господарських операцій. Найважливішими задачами попереднього аналізу є: прогнозування господарської діяльності; наукове обґрунтування перспективних планів; оцінка очікуваного виконання планів. Зміст розрахунків залежить від задач, що вирішують у процесі аналізу. Можливі три основних випадки:

1. аналіз проводять перед складанням плану з метою підготовки вихідної для планування інформації;
2. аналіз проводять одночасно з розробкою плану для проведення варіантних розрахунків;
3. проведення аналізу після розробки плану, щоб визначити імовірність його виконання, відповідність його реальним умовам і можливостям підприємства.

Наступний (ретроспективний) аналіз проводиться після здійснення господарських операцій. Він використовується для контролю за виконанням плану, виявленням невикористаних резервів, об'єктивною оцінкою результатів діяльності підприємства. Ретроспективний аналіз у свою чергу поділяється на оперативний і підсумковий (результатний).

Оперативний (ситуаційний) аналіз проводиться відразу після здійснення господарських операцій або зміни ситуації за короткі відрізки часу. Оперативний аналіз спрямований на рішення задач, що коштують перед оперативним керуванням підприємством.

Підсумковий (заклучний) аналіз проводиться за звітний період часу (місяць, квартал, рік). Його цінність у тім, що діяльність підприємства вивчається комплексно і всебічно по звітним даним за відповідний період. Головна задача підсумкового аналізу – об'єктивна оцінка результатів комерційної діяльності, комплексне виявлення невикористаних резервів, мобілізація їх для підвищення економічної ефективності виробництва в майбутніх планових періодах, а також виявлення недоліків у роботі і їхніх винуватців.

По просторовій ознаці можна виділити аналіз внутрішньогосподарський і міжгосподарський.

Внутрішньогосподарський аналіз вивчає діяльність тільки досліджуваного підприємства і його підрозділів. При міжгосподарському аналізі порівнюються результати діяльності двох або більш підприємств. Це дозволяє виявити передовий досвід, резерви, недоліки і на основі цього дати більш об'єктивну оцінку ефективності діяльності підприємства.

Важливе значення має класифікація аналізу по суб'єктах керування. Господарська діяльність (керована система) складається з окремих підсистем: економіки, техніки, технології, організації виробництва і т.д.

У залежності від інтересів керуючого органа аспект аналізу може бути зміщений у бік яких-небудь підсистем господарської діяльності. У зв'язку з цим виділяють:

- 1.) техніко-економічний аналіз (займаються технічні служби керування);
- 2.) соціально-економічний аналіз (займаються економічні служби керування, статистичні органи, соціологічні лабораторії й ін.);
- 3.) економіко-правовий аналіз (проводять юридичні служби підприємств);
- 4.) економіко-екологічний аналіз (організують органи охорони ОС);
- 5.) фінансово-економічний аналіз (займаються фінансова служба підприємства, фінансові і кредитні органи);
- 6.) аудиторський (бухгалтерський) аналіз – це експертиза діагностики фінансового «здоров'я» підприємства. Виробляється аудиторськими фірмами;
- 7.) економіко-статистичний аналіз (проводять статистичні органи) – застосовується для вивчення масових суспільних явищ;
- 8.) маркетинговий аналіз (займається служба маркетингу підприємства або об'єднання) – застосовується для вивчення зовнішнього середовища функціонування підприємства, ринків сировини і збуту готової продукції, її конкурентноздатності, попиту та пропозиції, комерційного ризику, розробки тактики і стратегії маркетингової діяльності.

За методикою вивчення об'єктів АХД може бути: порівняльний, факторний, діагностичний (експрес-аналіз), маржинальний, економіко-математичний, стохастический (дисперсійний, кореляційний, компонентний); функціонально-вартісної (ФСА).

По **суб'єктах** (користувачам аналізу) розрізняють внутрішній і зовнішній аналіз. Внутрішній аналіз **проводиться** безпосередньо на підприємстві для нестатків **керування**; зовнішній аналіз – на основі фінансової і статистичної звітності органами **господарського керування**, банками, фінансовими органами, акціонерами, інвесторами.

По **охопленню досліджуваних об'єктів** аналіз **поділяється** на **суцільний** і вибірковий.

При суцільному аналізі **висновки** робляться після вивчення усіх без винятку об'єктів, а при **вибірковому** – за результатами обстеження тільки **частини** об'єктів.

По **змісту програм** аналіз може бути **комплексним**, тобто аналіз усієї **господарської** діяльності, локальний, тобто діяльності окремих підрозділів, і математичний аналіз окремих питань економіки.

По **ступені механізації й автоматизації обчислювальних робіт** – аналіз в умовах електронної обробки даних **або з** застосуванням лічильно-клавішних машин.

По **періодичності проведення** аналіз **поділяється** на періодичний (**річний**, кварталн, місячн, декадн, щоденн і разовий) і неперіодичний.

Кожна з названих форм економічного аналізу своєрідна по **змісту**, організації і методиці його проведення.

На практиці окремі види економічного аналізу в чистому **виді** зустрічаються рідко, але знання найважливіших принципів їхньої організації і методів необхідно. На кожному рівні **керування** щодня приймається **безліч рішень**, для обґрунтування яких звичайно використовуються різні види економічного аналізу.

Лекція №2.

Тема: Методика комплексного аналізу.

Питання:

1. **Метод економічного аналізу.**
2. **Системний підхід до вивчення об'єкта аналізу.**
3. **Класифікація методів і прийомів, використовуваних в економічному аналізі.**

Питання №1.

Метод науки – це спосіб дослідження, підхід до вивчення явищ і процесів. У сучасному розумінні метод – це спосіб досягнення мети, певним чином упорядкована діяльність.

Метод являє собою сукупність розумових або фізичних операцій, здійснюваних у ході наукового дослідження; у ньому укладені процедури, необхідні для одержання нового знання. Таким чином, метод можна назвати своєрідною розумовою технологією.

У цілому методи пізнання підрозділяються на загальнонаукові і конкретно-наукові.

До загальнонаукового відносяться методи, властиві всім наукам: спостереження, порівняння, експеримент, аналіз, синтез, моделювання, формалізація і т.д. Застосування цих методів у конкретній науці або дослідженні залежить від специфічних особливостей досліджуваного предмета, загального рівня розвитку пізнання про нього, що маються в розпорядженні технічних засобів.

Конкретно-наукові методи властиві окремим наукам і не використовуються в рамці всіх інших.

Методологічною основою економічного аналізу, як і багатьох інших наук, є теорія пізнання, що визначає сутність, необхідність і послідовність економічного аналізу.

Метод економічного аналізу як спосіб пізнання економічного суб'єкта складається з ряду послідовно здійснюваних дій:

- спостереження за суб'єктом, вимір і розрахунок абсолютних і відносних показників, приведення їх у порівняльний вид і т.д.;
- систематизація і порівняння, угруповання і деталізація факторів, вивчення їхнього впливу на показники діяльності суб'єкта;
- узагальнення – побудова підсумкових і прогностичних таблиць, підготовка висновків і рекомендацій для прийняття управлінських рішень.

Під методом економічного аналізу варто розуміти систему теоретико-пізнавальних категорій і принципів дослідження процесів функціонування економічних суб'єктів.

На думку В. В. Ковальова й О. Н. Волковій, у загальному виді метод можна представити як комбінацію трьох складових: категорії, принципів і наукового інструментарію.

Категорії – це найбільш загальні поняття даної науки. Для економічного аналізу до категорій можна віднести: фактор, модель, систему, витрати, доходи і т.д.

Принципи в економічному аналізі діяльності суб'єктів, що хазяюють, використовуються загальні для багатьох областей пізнання: системність, науковість, конкретність, комплексність, об'єктивність і т.д.

Науковий інструментарій (апарат) – це способи, прийоми і засоби, що у різних комбінаціях використовуються для досягнення поставлених цілей аналізу. Любою з інструментаріїв аналізу може називатися методом у вузькому змісті цього слова. Можна виділити дві основні особливості наукового інструментарію, застосовуваного в аналізі.

Перша – відкритість, виражена в акумулюванні методів дослідження із суміжних галузей знань (математики, економічної теорії, статистики і т.д.).

Друга особливість полягає в тому, що на різних етапах аналізу застосовуються різні методики і прийоми. При цьому не існує ніякої регламентації з приводу їхнього застосування. Багато чого тут залежить від цілей аналізу, що маються в розпорядженні аналітика тимчасових, інформаційних і людських ресурсів, інформаційного і технічного забезпечення. В економічному аналізі найчастіше використовуються комбінації різних прийомів і методик.

Питання №2.

Використання діалектичного методу в економічному аналізі означає, що **кожен** процес, кожне економічне явище треба розглядати як систему, як сукупність багатьох елементів, зв'язаних між собою. З цього випливає необхідність системного підходу до вивчення об'єкта аналізу.

Системний підхід – це **напрямок** у методології дослідження. Він базується на вивченні об'єктів як складних систем, що складаються з окремих елементів з численними внутрішніми і зовнішніми зв'язками. Системний підхід дозволяє глибше вивчити об'єкт, **одержати** більш повне **представлення** про нього, виявити причинно-наслідкові зв'язки між окремими частинами цього об'єкта.

Головні особливості системного підходу – динамічність, **взаємодія**, взаємозалежність і взаємозв'язок елементів системи, комплексність, цілісність, співвідпорядкованість, виділення **ведучої ланки**.

Системний підхід в економічному аналізі дозволяє розробити **научно-обоснованні** варіанти **рішення господарських задач**, **визначити** ефективність варіантів, що дає підставу для вибору найбільш доцільних управлінських **рішень**.

У процесі системного аналізу можна виділити кілька послідовних етапів.

На першому етапі дослідження об'єкт аналізу представляється як **визначена** система. Для цього спочатку виділяють окремі частини об'єкта, що можуть розглядатися як елементи системи. На першому етапі аналізу повинні бути сформульовані **мета розвитку** системи, **задачі**, що вона вирішує, **визначений зв'язок** з іншими системами, **взаємозв'язку** між окремими елементами, функціонування кожного **елемента** і системи в цілому.

Основна **мета** другого етапу – **підбор** показників, що здатні дати найбільш повну і якісну оцінку усім без винятку елементів, взаємозв'язкам, а також умовам, у яких існує система.

На третьому етапі розробляється **загальна** структурно-логічна схема досліджуваної системи. Відразу **підібрані** на попередньому етапі показники розподіляються по елементах і зв'язкам системи, уточнюється їхній перелік.

Четвертий етап присвячується побудові в **загальному виді** економіко-математичної моделі системи, при цьому на основі якісного аналізу **визначаються** математичні форми всіх рівнянь і нерівностей системи. На цьому етапі за допомогою різних методів повинні бути визначені коефіцієнти всіх рівнянь і нерівностей, функції, **мети** і параметри обмежень. У результаті за підсумками виконаної роботи буде отримана економіко-математична модель, що може використовуватися для економічного аналізу обраного об'єкта

П'ятий етап називається роботою з моделлю. Його найкраще робити на ЕОМ у формі діалогу. Шляхом заміни окремих параметрів економіко-математичної моделі (коефіцієнтів обмежень), що характеризують ті **або** інші фактори **виробництва**, **визначають** значення функції.

Порівняння цих показників з фактичними, плановими й іншими дозволяє оцінити підсумки господарювання, вплив факторів на **величину** результативних показників, **визначити** джерела й **обсяг** невикористаних внутрішньогосподарських резервів.

Питання №3.

Існують різні класифікації методів і **прийомів** економічного аналізу.

В основі різних класифікацій лежать різні ознаки. Одним з найбільш інформативних, як **вважають** Ковальов і Волкова, представляється **розподіл прийомів** і методів по **ступені** їхній **формалізованості**, тобто по тому, чи можливо й у якому ступені описати даний метод за допомогою якихось формалізованих (у першу чергу математичних) процедур. **Впливаючи** цієї логіки, всі аналітичні методи можуть бути підрозділені на неформалізовані і формалізовані.

Неформалізовані методи засновані на описі аналітичних процедур на логічному рівні, а не на **строгих** аналітичних залежностях. Застосування цих методів характеризується **визначеним** суб'єктивізмом, оскільки велике значення мають інтуїція, досвід і знання аналітика.

До неформалізованих методів **відносяться**: розробка системи показників, метод порівняння, побудови аналітичних таблиць, **прийом** деталізації, метод експертних оцінок, методи ситуаційного аналізу і прогнозування.

До формалізованого (математичним) **відносяться** методи, в основі яких лежать досить **строгі** формалізовані аналітичні залежності. Відомі десятки цих методів, вони **складають** другий рівень класифікації. У цьому рівні виділяють:

1. класичні методи економічного аналізу;
2. традиційні методи економічної статистики;
3. математико-статистичні методи вивчення зв'язків;
4. методи фінансових обчислень;
5. методи теорії прийняття **рішень**.

У першу групу включають: балансовий метод, методи **детерминированного** факторного аналізу (ланцюгових підстановок, арифметичних **разниц**, метод виявлення ізольованого впливу факторів, диференціальний, інтегральний і логарифмічний методи) і прогнозування на основі пропорційних залежностей.

Серед традиційних методів економічної статистики виділяються: метод середніх **величин**, метод **угруповань**, елементарні методи обробки розрахункових даних, індексний метод.

Математико-статистичні методи вивчення зв'язків включають: кореляційний, регресійний, дисперсійний аналіз.

Методи теорії прийняття **рішень** **поєднують** метод побудови дерева **рішень**, лінійне програмування й аналіз чутливості.

Застосування перерахованих методів здійснюється різними способами (**див.** мал.).

Серед способів економічного аналізу виділяють традиційні способи, що широко застосовуються й в інших дисциплінах для обробки і вивчення інформації. До них **відносяться**: способи порівняння, графічної, балансовий, середніх і відносно **величин**, аналітичних **угруповань**.

Для вивчення впливу факторів на результати **господарської** діяльності і підрахунку резервів в аналізі застосовуються способи: **детерминированного**, факторного аналізу, **стохастического** факторного аналізу і способи оптимізації показників.

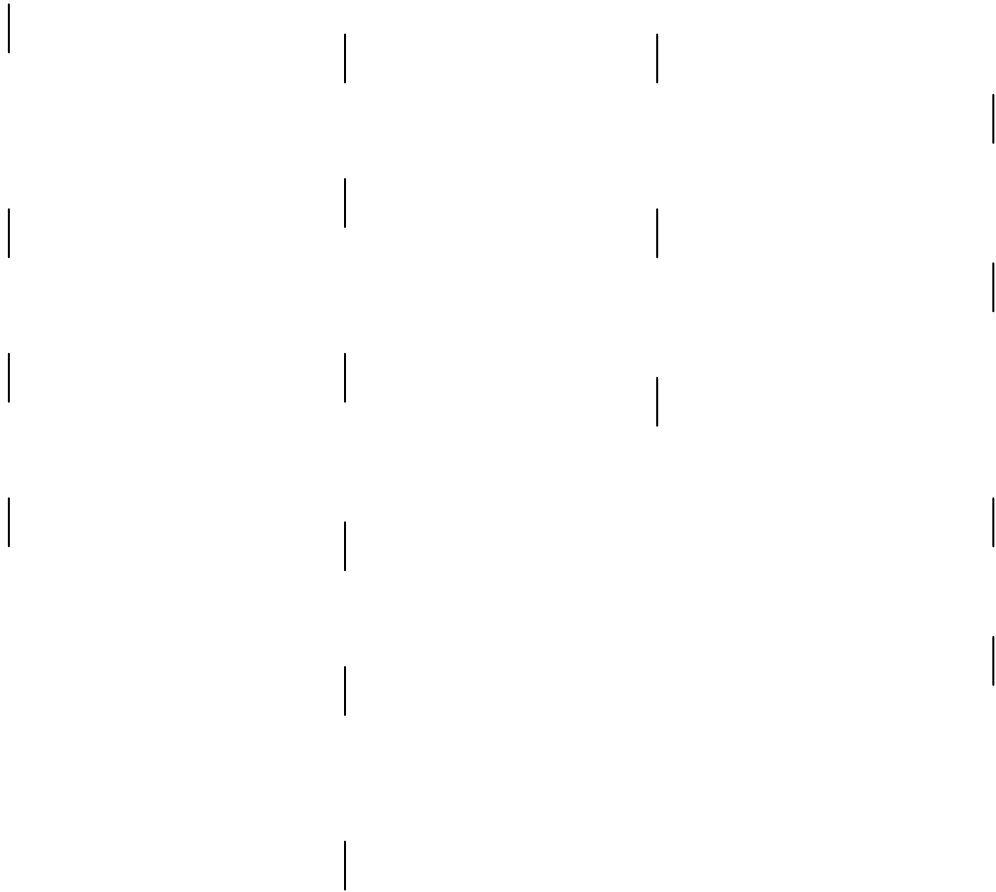
Основними способами **детерминированного** факторного аналізу є: ланцюгові підстановки, індексний метод, **абсолютні** і **відносні** різниці, **інтегральний** метод, **пропорційне розподіл** і логарифмування.

Серед способів **стохастического** факторного аналізу виділяють: кореляційний, дисперсійний компонентний і багатомірний факторний аналіз.

Способи оптимізації показників включають: економіко-математичні методи, програмування, теорія масового обслуговування, теорія ігор і дослідження операцій.

Застосування тих **або** інших способів залежить від **мети** і глибини аналізу, об'єкта дослідження і технічних можливостей.





Малюнок – Способи економічного аналізу

Лекція №3.

Тема: **Теоретичні** складового факторного аналізу.

Питання:

1. **Поняття, типи і задачі** факторного аналізу.
2. **Класифікація факторів в економічному аналізі.**
3. **Систематизація факторів в економічному аналізі.**

Питання №1.

Кожен результативний показник залежить від численних і різноманітних факторів. Ніж більш детально досліджується вплив факторів на **величину** результативного показника, тим точніше результати аналізу й оцінка якості роботи підприємств. Звідси важливим питанням в аналізі є вивчення і вимір впливу факторів на **величину** досліджуваних економічних показників.

Під *факторним аналізом* розуміється методика комплексного і системного вивчення і *виміру* впливу факторів на **величину** результативних показників.

Розрізняють наступні типи факторного аналізу:

- **детерминированный** (функціональний) і **стохастический** (кореляційний);
- **прямий** (дедуктивний) і **зворотний** (індуктивний);
- одноступінчатий і багатоступінчастий;
- статичний і динамічний;
- ретроспективний і перспективний (**прогнозний**).

Детерминированный факторний аналіз являє собою методику дослідження впливу факторів, зв'язок яких з результативним показником носить функціональний характер, тобто результативний показник може бути представлений у **виді добутку**, частки або алгебраїчної суми факторів.

Стохастический аналіз являє собою методику дослідження факторів, зв'язок яких з результативним показником на відміну від функціональної є **неповної, вероятностной** (кореляційної). Якщо при функціональній залежності зі зміною аргументу завжди **відбувається** відповідні изменение функції, то при кореляційному зв'язку **зміна** аргументу може дати кілька значень приросту функції в залежності від сполучення інших факторів, що **визначають** даний показник. Наприклад, продуктивність праці при тому самому рівні **фондовооруженности** може бути **неоднакової** на різних підприємствах. Це залежить від оптимальності сполучення інших факторів, що впливають на цей показник.

При *прямому* факторному аналізі дослідження ведеться дедуктивним способом – від **загального** до частки. *Зворотний* факторний аналіз здійснює дослідження причинно-наслідкових зв'язків способом логічної індукції – від часток, окремих факторів до узагальнюючим.

Факторний аналіз може бути *одноступінчатим* і *багатоступінчастим*. Перший тип використовується для дослідження факторів тільки одного рівня (**однієї ступіні**) підпорядкування без їхньої деталізації на складові частини. При багатоступінчастому факторному аналізі **проводиться** деталізація факторів на **складені** елементи з метою вивчення їхнього проведення. У даному випадку вивчається вплив факторів різних рівнів співвідпорядкованості.

Статичний аналіз застосовується при вивченні факторів на результативні показники на відповідну дату. *Динамічний* аналіз являє собою методику дослідження причинно-наслідкових зв'язків у динаміку.

Ретроспективний факторний аналіз вивчає причини зміни результативних показників за минулі періоди, а *перспективний* – досліджує **поводження** факторів і результативних показників у перспективі.

Основними **задачами** факторного аналізу є наступні:

- добір факторів, що **визначають** досліджувані результативні показники;

- класифікація систематизація факторів з метою забезпечення можливостей системного підходу;
- визначення форми залежності між факторами і результативним показником;
- моделювання взаємозв'язків між результативними і факторними показниками;
- розрахунок впливу факторів і оцінка ролі кожного з них у вимірі величини результативного показника;
- робота з факторною моделлю, тобто практичне її використання для керування економічними процесами.

Питання №2.

Фактори – це елементи, причини, що впливають на даний показник або на ряд показників. Класифікація факторів являє собою розподіл їх по групах у залежності від загальних ознак. Вона дозволяє глибше розібратися в причинах зміни досліджуваних явищ, точніше оцінити місце і роль кожного фактора у формуванні величини результативних показників.

Фактори, що досліджуються в аналізі, можуть бути класифіковані по різних ознаках.

По своїй природі фактори підрозділяються на природно-кліматичні, соціально-економічні і виробничо-економічні.

Природно-кліматичні фактори дуже впливають на результати діяльності в сільському господарстві, у видобувній промисловості, лісовому господарстві й інших галузях. Облік їхнього впливу дозволяє точніше оцінити результати роботи суб'єктів господарювання.

До соціально-економічних факторів відносяться житлові умови працівників, організація культурно-масової, спортивної й оздоровчої роботи на підприємстві, загальний рівень культури й утворення кадрів і ін. вони сприяють більш повному використанню виробничих ресурсів підприємства і підвищенню ефективності його роботи.

Виробничо-економічні фактори визначають повноту й ефективність використання виробничих ресурсів підприємства і кінцевих результатів його діяльності.

З погляду впливу на результати господарської діяльності фактори поділяються на: основні і другорядні, внутрішні і зовнішні, об'єктивні і суб'єктивні, загальні і специфічні, постійні і перемінні, екстенсивні і інтенсивні.

До основного відносяться фактори, що впливають на результативний показник. Другорядними вважаються ті, котрі не роблять вирішального впливу на результати господарської діяльності в даних умовах.

Той самий фактор у залежності від обставин може бути й основним, і другорядним. Уміння виділити з розмаїтості факторів головні, визначальні забезпечує правильність висновків за результатами аналізу.

Велике значення при аналізі має класифікація факторів на внутрішні, котрі залежать від діяльності даного підприємства, і зовнішні. Зовнішні фактори – це ті, котрі не залежать від діяльності виробничого колективу, але кількісно визначають рівень використання виробничих і фінансових ресурсів даного підприємства.

Для правильної оцінки діяльності підприємств фактори необхідно розділити ще на об'єктивні і суб'єктивні. Об'єктивні не залежать від волі і бажання людей, наприклад, стихійне лихо. На відміну від об'єктивних, суб'єктивні фактори залежать від діяльності окремих людей, підприємств, організацій і установ.

Фактори можуть бути загальними, тобто частками, що впливають на ряд показників, або, специфічними для даного показника. Узагальнюючий характер багатьох факторів порозумівається зв'язком і взаємною обумовленістю, що існують між окремими показниками.

По терміну впливу на результати виробництва розрізняють фактори постійні і перемінні. Постійні фактори впливають на досліджуване явище безперервно протягом усього часу. Вплив же перемінних факторів виявляється періодично, т.д.

Велике значення для оцінки діяльності підприємств має розподіл факторів на екстенсивні й інтенсивні. До екстенсивного відносяться фактори, що зв'язані з кількісним, а не якісним приростом результативного показника. Наприклад, збільшення обсягу виробництва продукції

шляхом розширення посівної площі, збільшення поголів'я і т.д. *Інтенсивні* фактори характеризують ступінь зусилля, напруженості праці в процесі *виробництва*, наприклад, підвищення врожайності сільськогосподарських культур, продуктивності тварин, рівня продуктивності праці.

Якщо при аналізі ставиться *мета* вимірити вплив кожного фактора на результати господарської діяльності, то *них розділяють* на кількісні і якісні.

Кількісними вважаються фактори, що виражають кількісну визначеність явищ (кількість *робітників*, устаткування, сировини і т.д.). *Якісні* фактори *визначають* внутрішні якості, ознаки й особливості досліджуваних об'єктів (продуктивність праці, якість продукції, родючість ґрунту і т.д.).

Питання №3.

Системний підхід в аналізі викликає необхідність взаємозалежного вивчення факторів з *обліком* їхнього внутрішнього і зовнішнього зв'язків, взаємодії і *взаємоподчиненности*, що досягається за допомогою їхньої систематизації.

Одним зі способів систематизації факторів є створення *детерминированих* факторних систем. Створити факторну систему – значить представити досліджуване явище у *виді* алгебраїчної суми, частки *або добутку декількох* факторів, що впливає на його *величину* і *знаходиться з* ними у функціональній залежності.

Розвиток *детерминированной* факторної системи досягається, як правило, за рахунок деталізації комплексних факторів. Елементні фактори не розкладаються на множники, тому що по *змісту* вони однорідні.

З розвитком системи комплексні фактори поступово деталізуються не *менш загальні*, ті у свою чергу ще на *менш загальні*, поступово наближаючи по аналітичному *змісті елементним* (*простим*).

Однак розвиток факторних систем до необхідної глибини *зв'язано з* деякими методологічними труднощами і, насамперед із труднощами перебування факторів *загального* характеру, який можна було б представити у *виді добутку*, частки *або* алгебраїчної суми *декількох* факторів. Тому звичайно *детерминированные* системи охоплюють найбільш *загальні* фактори. Тим часом дослідження більш конкретних факторів в економічному аналізі має істотно більше значення, *чим загальних*

Звідси *впливає*, що удосконалювання методики факторного аналізу повинне бути *спрямоване* на взаємозалежне вивчення конкретних факторів, що *знаходяться*, як правило, у *стохастической* залежності з результативними показниками.

Велике значення в дослідженні *стохастических* взаємозв'язків має *якісний* (логічний) аналіз структури *зв'язку* між досліджуваними показниками, що здійснюється за допомогою побудови блок-схеми. Блок-схема дозволяє установити наявність і *напрямок* зв'язку не тільки між досліджуваними факторами і результативним показником, але і між самими факторами.

Побудувавши блок-схему, можна побачити, що серед досліджуваних факторів *маються* такі, котрі більш-менш безпосередньо впливають на результативний показник, і такі, котрі впливають не стільки на результативний показник, *скільки* один на одного.

Наприклад, на мал. нижче показаний зв'язок між собівартістю продукції рослинництва і таких факторів, як врожайність культур, продуктивність праці, кількість внесених добрив, якість насіння, ступінь механізації *виробництва*.

Насамперед, необхідно установити наявність і *напрямок* зв'язку між собівартістю продукції і кожним фактором. Безумовно, між ними існує тісний зв'язок. Безпосередній вплив на собівартість продукції *робить* у даному прикладі тільки врожайність культур. Всі інші фактори впливають на собівартість продукції не тільки *прямо*, але і побічно, через врожайність культур і продуктивність праці. Наприклад, кількість внесених добрив у ґрунт сприяє підвищенню врожайності культур, що при інших однакових умовах обумовлює зниження собівартості одиниці продукції. Однак необхідно враховувати і те, що збільшення кількості внесених добрив приводить до *росту* суми витрат на гектар посіву. І якщо сума

витрат зростає більш високими темпами, **чим** врожайність, то собівартість продукції буде не знижуватися, а підвищуватися. Виходить, зв'язок між цими двома показниками може бути і **прямий**, і **зворотної**. Аналогічно впливає на собівартість продукції і якість насіння. Придбання елітних, високоякісних насіння викликає **ріст** суми витрат. Якщо вони зростають у більшому ступені, **чим** врожайність від застосування високоякісних насіння, то собівартість продукції буде збільшуватися, і навпаки.

Ступінь механізації **виробництва** впливає на собівартість продукції і **прямо**, і побічно. Підвищення рівня механізації викликає **ріст** витрат на **зміст** засобів виробництва. Однак при цьому збільшується продуктивність праці, **росте** врожайність, що сприяє зниженню собівартості продукції.

Дослідження взаємозв'язків між факторами показує, що з усіх досліджуваних факторів відсутня причинно-наслідковий зв'язок між якістю насіння, кількістю добрив і механізацією **виробництва**. **Відсутній** також безпосередньо зворотна залежність даних показників від рівня врожайності культури. Всі інші фактори **прямо або** побічно впливають один на одного. Таким чином, систематизація факторів дозволяє більш глибоко вивчити їхній взаємозв'язок при формуванні **величини** досліджуваного показника, що має дуже важливе значення на наступних етапах аналізу, особливо на цьому етапі моделювання досліджуваних показників.

Лекція №4.

Тема: Факторні моделі аналізу і їхнє перетворення.

Питання:

1. **Детерминированное** моделювання і перетворення факторних систем.
2. Способи виміру **впливу** факторів у **детерминированном** аналізі.

Питання №1.

Однієї з **задач** факторного аналізу є моделювання взаємозв'язків між результативними показниками і факторами, що **визначають** їхню **величину**.

Моделювання – це **один** з найважливіших методів наукового пізнання, за допомогою якого створюється модель об'єкта дослідження. Сутність його **полягає** в **тім**, що взаємозв'язок досліджуваного показника з факторними передається у формі конкретного математичного рівняння.

За допомогою **детерминированных** факторних моделей досліджується функціональний зв'язок між результативним показником (функцією) і факторами (аргументами).

При моделюванні **детерминированных** факторних систем необхідно виконувати ряд вимог.

1. Фактори, що включаються в модель, і самі моделі повинні мати **виразно** виражений характер, реально існувати, а не бути придуманими абстрактними **величинами** або явищами.

2. Фактори, що входять у систему, повинні бути не тільки необхідними елементами формули, але і **знаходяться** в причинно-наслідковим зв'язком з досліджуваними показниками. Інакше кажучи, побудована факторна система повинна мати пізнавальну цінність. Факторні моделі, що **відбивають** причинно-наслідкові відносини між показниками, мають значно більше пізнавальне значення, **чим** моделі, **створені** за допомогою **прийомів** математичної абстракції.

Це можна проілюструвати в такий спосіб. Візьмемо **двох** моделей:

$$1.) VP = KP \cdot GB ;$$

$$2.) GB = VP \div KP ,$$

де **ВП** – валова продукція підприємства;

КР – чисельність (кількість) працівників на підприємстві;

ГВ – середньорічне вироблення продукції одним працівником.

У першій системі фактори **знаходяться** в причинному зв'язку з результативним показником, а в **другий** – у **математичному** співвідношенні. Виходить, друга модель, побудована на математичних залежностях, має менше пізнавальне значення, **чим** перша.

3. **Усі** показники факторної моделі повинні бути кількісно вимірні, тобто повинні мати одиницю виміру і необхідну інформаційну забезпеченість.

4. Факторна модель повинна забезпечувати можливість виміру **впливу** окремих факторів, це значить, що в ній повинна враховуватися домірність виміру результативного і факторного показників, а сума **впливу** окремих факторів повинна дорівнювати **загальній** зміні результативного показника.

У **детерминированном** аналізі виділяють наступні типи найбільше що часто зустрічаються факторних моделей:

1. **Аддитивные** моделі: $y = \sum_{i=1}^n x_i = x_1 + x_2 + \dots + x_n$

Вони використовуються в тих випадках, **коли** результативний показник являє собою алгебраїчну суму **декількох** факторних показників.

2. Мультиплікативні моделі: $y = \prod_{i=1}^n X_i = X_1 \cdot X_2 \cdot \dots \cdot X_n$

Цей тип моделей застосовується тоді, коли результативний показник являє собою **добуток декількох** факторів.

$$3. \text{ Кратні моделі: } Y = \frac{X_1}{X_2}$$

Вони застосовуються тоді, коли результативний показник **одержують розподілом** одного факторного показника на **величину** іншого.

4. **Змішані** (комбіновані) моделі – це сполучення в різних комбінаціях попередніх моделей:

$$Y = \frac{X_1 + X_2}{X_3}; Y = \frac{X_1 \cdot X_2}{X_3}; Y = (X_1 + X_2) \cdot X_3$$

Моделювання **аддитивних** факторних систем здійснюється за рахунок розчленовування **одного** з факторних показників на його **складені** елементи.

Наприклад, **обсяг** реалізації продукції дорівнює:

$$V_{PI} = V_{BP} - VI,$$

де **V_{PI}** – обсяг реалізації;

V_{BP} – обсяг виробництва;

VI – обсяг внутрішньогосподарського використання продукції.

У господарстві продукція використовувалася як насіння (З) і кормів (ДО). Тоді **приведену** вихідну модель можна записати в такий спосіб: $Y_{PI} = V_{BP} - (З + ДО)$.

Моделювання мультиплікативних факторних систем в економічному аналізі здійснюється шляхом послідовного розчленовування факторів вихідної системи на фактори-співмножники. Наприклад, при дослідженні процесу формування **обсягу виробництва** продукції можна застосовувати такі **детерминированні** моделі, як:

$$BP = KP * GB; BP = KP * D * DB; BP = KP * D * T * CB,$$

де **BP** - валова продукція;

KP - чисельність робітників;

GB - середньорічне вироблення продукції одним **робітником**;

D - кількість відпрацьованих днів одним **робітником** за рік;

DB - середньоденне вироблення продукції одним **робітником**;

T - середня тривалість робочого дня;

CB - **среднечасовая** вироблення продукції одним **робітником**.

Ці моделі **відбивають** процес деталізації вихідної факторної системи мультиплікативного **виду** і **розширення** її за рахунок розчленовування на співмножники комплексних факторів.

Ступінь деталізації і **розширення** моделі залежить від **мети** дослідження, а також від можливостей деталізації і формалізації показників у межах установлених правил.

До типу кратних моделей застосовують наступні способи їхнього перетворення: подовження, формального розкладання, **розширення** і скорочення.

Перший спосіб передбачає **подовження** чисельника вихідної моделі шляхом заміни **одного або декількох** факторів на суму однорідних показників

Спосіб **формального розкладання** факторної системи передбачає подовження знаменника вихідної факторної моделі шляхом заміни **одного або декількох** факторів на суму **або добуток** однорідних показників.

Метод **розширення** передбачає **розширення** вихідної факторної моделі за рахунок множення чисельника і знаменника **дробу** на **один або** кілька нових показників.

Метод **скорочення** являє собою створення нової факторної моделі шляхом **розподілу** чисельника і знаменника **дробу** на той самий показник.

Таким чином, результативні показники можуть бути розкладені на **складені** елементи (фактори) різними способами і представлені у **виді** різних типів **детерминированих** моделей. Вибір способу моделювання залежить від об'єкта дослідження, **поставленої мети**, а також від професійних знань і навичок дослідника.

Процес моделювання факторних систем - дуже складний і відповідальний момент в аналізі. Від того, наскільки реально і точно створені моделі **відбивають** зв'язок між досліджуваними показниками, залежать кінцеві результати аналізу.

Питання №2

У **детерминированном** аналізі для визначення **величини впливу** окремих факторів на зміну результативних показників використовуються наступні способи: ланцюгової підстановки, індексна, абсолютних **разниц**, відносних **разниц**, пропорційного **розподілу**, **інтегральний** і логарифмування.

Перші чотири способи ґрунтуються на методі **еліминирования**. *Елімінувати* - усунути, відхилити, виключити вплив усіх факторів на **величину** результативного показника, крім одного. Цей метод виходить з того, що **усі** фактори змінюються незалежно друг від друга: спочатку змінюється **один**, а **всі** інші **залишаються** без зміни, потім змінюються два, потім **три** і так далі при незмінності інших. Це дозволяє **визначити** вплив кожного фактора на **величину** досліджуваного показника окремо.

Найбільш універсальним з **них** є спосіб **ланцюгової підстановки**. Сутність способу ланцюгових підстановок **складається** в послідовному розгляді впливу окремих факторів на **загальний** результат. При цьому послідовно замінюють базисні **або** планові показники фактичними і порівнюють новий результат, **одержуваний** після заміни, з колишнім. Застосовується тільки при прямій **або** **назад** пропорційної залежності між факторами і результативними показниками. Тут важлива послідовність підстановки. На практиці **прийнято** в першу чергу виявити вплив кількісних, а потім якісних факторів. Наприклад, при визначенні впливу на розмір валової продукції тваринництва чисельності поголів'я тварин і рівня їхньої продуктивності насамперед, **визначають** вплив кількісного показника (поголів'я тварин), а потім і **якісного** (продуктивності).

Індексна метод ґрунтується на відносних показниках, що виражають **відношення** рівня даного явища до рівня його в минулий час **або** до рівня аналогічного явища, прийнятому як базу. Всякий індекс обчислюється порівнянням звітної **величини з базисної**. Індеси, що виражають співвідношення **величин**, що безпосередньо порівнюються, називаються індивідуальними, а співвідношення складних явищ, що характеризують - груповими. За допомогою агрегатних індексів можна виявити вплив різних факторів на зміну рівня результативних показників у мультиплікативних і кратних моделях.

Наприклад, індекс вартості товарної продукції (I_{TP}).

$$I_{TP} = \frac{\sum q_1 \cdot p_1}{\sum q_0 \cdot p_0}$$

Він **відбиває** зміну фізичного **обсягу** товарної продукції (q) і цін (p) і дорівнює **добуткові** цих індексів:

$$I_{TP} = I_q \cdot I_p$$

Щоб установити, як змінилася вартість товарної продукції за рахунок кількості реалізованої продукції і за рахунок цін, потрібно розрахувати індекс фізичного **обсягу** I_q і індекс цін I_p :

$$I_q = \frac{\sum q_1 \cdot p_0}{\sum q_0 \cdot p_0}; \quad I_p = \frac{\sum q_1 \cdot p_1}{\sum q_1 \cdot p_0}$$

Якщо з чисельника вищенаведених формул відняти знаменник, то **одержимо абсолютні прирости** вартості товарної продукції за рахунок зміни кількості реалізованої продукції і за рахунок зміни цін окремо, тобто ті ж результати, що і способом ланцюгових підстановок.

Спосіб *вирахування абсолютних різниць* являє собою модифікацію способу ланцюгових підстановок. Він застосовується для визначення впливу окремих факторів на результативний показник у мультиплікативних і *мультиплікативно-аддитивних* моделях. Суть його *складається в послідовному* вирахуванні різниці між *приватними* показниками і *визначенні впливу* цієї різниці на узагальнюючий показник при незмінних інших *приватних* показниках.

Спосіб *відносних різниць*, як і попередній, застосовується для виміру впливу факторів на приріст результативного показника в тих випадках, *коли* вихідні дані *містять* уже *визначені* раніше відносні *відхилення* факторних показників у відсотках *або* коефіцієнтах.

У ряді випадків для визначення *величини впливу* факторів на приріст результативного показника може бути використаний спосіб *пропорційного розподілу*. Наприклад, рентабельність активів знизилася на 5% у зв'язку зі збільшенням активів підприємства на 200 тис. руб. При цьому вартість *внеоборотних* активів зросла на 300 тис. руб., а оборотних - зменшилася на 100 тис. руб. Виходить, за рахунок першого фактора рівень рентабельності знизився, а за рахунок *другого*, підвищився.

Метод ланцюгових підстановок і спосіб вирахування *різниць* мають *загальний недолік*, суть якого зводиться до виникнення нерозкладного *залишку*, що приєднується до числового значення впливу останнього фактора.

У зв'язку з цим *величина* впливу факторів на зміну результативного показника *мінється* в залежності від місця, на яке поставлений той *або* інший фактор у *детерминированной* моделі.

Щоб позбутися від цього *недоліку*, у *детерминированном* факторному аналізі в мультиплікативних, кратних і змішаних моделях використовується *інтегральний* метод. Використання інтегрального методу дозволяє *одержувати* більш точні результати розрахунку *впливу* факторів у порівнянні *зі* способами ланцюгової підстановки, абсолютних і відносних *різниць* і уникнути неоднозначної оцінки впливу факторів тому, що в даному випадку результати не залежать від місця розташування факторів у моделі, а додатковий приріст результативного показника, що утвориться від взаємодії факторів, розкладається між ними пропорційно ізольованому їх впливові на результативний показник.

Спосіб *логарифмування* застосовується для виміру впливу факторів у мультиплікативних моделях. У даному випадку результати розрахунку, як і при інтегруванні, не залежать від місця *розташування* факторів у моделі й у порівнянні з інтегральним методом забезпечується більш висока точність розрахунків. Якщо при інтегруванні додатковий приріст від взаємодії факторів розподіляється нарівно між ними, то за допомогою логарифмування результат спільної дії факторів розподіляється пропорційно *частки* ізольованого впливу кожного фактора на рівень результативного показника. У *цьому* його *перевага*, а *недолік* в обмеженості сфери його застосування.

Лекція №5.

Тема: Способи обробки економічної інформації.

Питання:

1. Система економічної інформації.
2. Джерела АХД підприємств.

Питання №1.

Економічний аналіз базується на системі економічної інформації, що лежить в основі оптимальних управлінських рішень.

Математична теорія інформації досліджує способи визначення й оцінки кількості інформації, процесів збереження і передачі її по каналах зв'язку. Вона виходить з даних, призначених для збереження в запам'ятовуючому пристрої або для передачі по каналах зв'язку. Відомими тут є лише безлічі, з яких можуть бути обрані ці дані, або ж імовірності вибору тих або інших даних. Потоки планових, нормативних, статистичних, бухгалтерських, оперативних відомостей, їхнє збереження, переробку і використання можна раціонально організувати тільки на науковій основі, на основі математичної теорії інформації.

Створення раціонального потоку інформації повинне спиратися на визначені принципи. Такими є: виявлення інформативних потреб і способів найбільш ефективного їхнього задоволення; об'єктивність відображення процесів виробництва, звертання, розподілу і споживання, використання природних, трудових, матеріальних і фінансових ресурсів; єдність інформації, що надходить з різних джерел (бухгалтерського, статистичного й оперативного обліку), а також планових даних, усунення дублювання в первинній інформації; оперативність інформації, що забезпечується застосуванням новітніх засобів зв'язку і упровадженням методів дистанційної передачі первинних даних безпосередньо на сприймаючі пристрої ЕОМ: усебічна розробка первинної інформації на ЕОМ з виведенням на її основі необхідних похідних показників; можливе обмеження обсягу первинної інформації і на ЕОМ з виведенням на її основі необхідних похідних показників; можливе обмеження обсягу первинної інформації і підвищення коефіцієнта її використання; кодування первинних даних з метою ефективного використання каналів зв'язку і перетворюючих пристроїв; розробка програм використання й аналізу первинної інформації для цілей планування і керування.

Об'єктивність відображення процесів виробництва, звертання, розподілу і споживання, використання природних, трудових, матеріальних і фінансових ресурсів – основна вимога, якій повинні задовольняти діючі в даний час системи інформації, обліку і звітності. Первинні документи, що складаються зацікавленими сторонами (переважно матеріально відповідальними особами), і зараз у масі своєї об'єктивно відбивають суть тієї або іншої господарської операції. Але, на жаль, має місце і підробки, перекручування, приписки, помилки. Перекладання первинної реєстрації операцій на машини (телефони, телетайпи, телебачення й інші контрольні-вимірювальні і передавальні пристрої) не тільки істотно скорочує трудомісткість робіт, але і підвищує об'єктивність даних.

Єдність інформації облікових і планових позицій впливає з вимог єдності економіки. Однак цей основний принцип не завжди дотримувався. Первинна документація в різних організаціях однієї і тієї ж галузі не уніфікована, тим більше немає такої уніфікації на підприємствах різних галузей, при різних формах власності. Наукова система первинної економічної інформації може ґрунтуватися на єдиних принципах, вільних від відомчої обмеженості і відособленості різних видів обліку – бухгалтерського, статистичного і оперативного.

Оперативність інформації – одне з найважливіших умов організації правильного обліку, аналізу і контролю у всіх підприємствах різних форм власності. Однак діюча зараз система бухгалтерського і статистичного обліку цій вимозі повною мірою поки не відповідає. Звітність, що надходить у вільні ланки, як правило, не має значення для оперативного керівництва. У кращому випадку вона використовує як вихідний матеріал для складання бізнес-планів на майбутнє. Для поточного керування діяльністю підприємств необхідні оперативний облік, питання методології і техніки якого вимагають докладної розробки. Лише принципово інша

система економічної інформації й обробка її за допомогою швидкодіючих електронних машин забезпечать своєчасне надходження необхідних **зведень**. Особливе значення **одержує** дистанційна передача первинних даних безпосередньо на сприймаючі **пристрої** ЕОМ.

Рациональна система інформації припускає скорочення **обсягу** переданих даних. На основі необхідного (**можливого**, строго **обмеженого**) числа базисних показників, що постійно накопичуються в запам'ятовуючих **пристроях**, на ЕОМ можна буде обчислювати **всі** похідні показники, виписувати динамічні ряди, робити потрібні зіставлення.

Важливе значення мають питання збереження первинних даних у запам'ятовуючих **пристроях** і терміни їхнього збереження. Інформаційно-логічні машини, без яких немислиме здійснення принципів кібернетичного **керування**, наділяються винятковою пам'яттю, але вона не безмежна. Тому варто обмежити економічну інформацію вихідними, базисними даними. Більш того, можна раціоналізувати і передачу вихідних даних, включаючи інформацію лише про їхні зміни (+, -), списувати застарілі **дані**, час від часу розвантажуючи пам'ять машини.

Єдина система економічної інформації себе **цілком** виправдає, якщо на її основі будуть вчасно робитися **висновки**, якщо аналіз машинних даних (отриманих похідних показників, динамічних рядів, виконаних **угруповань** і зіставлень, оптимальних значень змінних величин і т.д.) буде оперативним. Взаємозв'язок економічного аналізу й інформації виражається в **тім**, що в процесі аналізу здійснюється контроль за самою інформацією, що, у свою чергу, служить вихідною базою для проведення аналізу. Перевірка вихідних даних завжди **вважалася** одним з важливих етапів організації аналітичної роботи. У зв'язку з перебудовою інформаційної служби контрольна функція аналізу значно **підсилюється**.

Дослідження корисності економічної інформації, раціональності інформаційного потоку в умовах його систематичного наростання – **справа багатоскладове**: постійно уточнюються взаємозв'язки економічних явищ і процесів; іноді **мінються** традиційні **представлення** про зв'язки між **господарськими** показниками; здійснюється їхня критична переоцінка. У цих умовах не завжди можливе використання раніше існуючої системи показників для виявлення тенденції і закономірностей у формуванні інформаційного потоку на майбутній час для цілей інформаційного прогнозування, тим більше що в даному випадку мова йде про інформації, що характеризує наступаючі події, що мають **вероятностний** характер. До того ж постійно **приходиться** мати на увазі критерії інформаційної корисності.

Систему економічної інформації сучасного підприємства можна охарактеризувати в такий спосіб.

Економічна інформація вкрай неоднорідна; схема взаємозв'язків окремих її видів відрізняється відомою складністю, до того ж чітко виявляється тенденція до їхнього подальшого ускладнення. Так, поряд із систематичним **ростом обсягу** інформації відчувається нестача її для прийняття управлінських **рішень**.

У теж час зростання потоку інформації приводить до надмірності даних. **Потреби** наукової організації **керування** викликають необхідність вивчення інформаційного потоку в **напрямку**, що сприяє стримуванню збільшення, що **відбувається**, його **обсягів** і ліквідації інформаційної нестатності за рахунок усунення зайвих даних.

Економічний аналіз, виступаючи основним споживачем інформаційних даних у процесі ретроспективного, поточного і перспективного аналізу, скоріше, ніж яка-небудь інша спеціальна наука, виявить **достоїнства** і **недоліки** діючої системи **ек-кой инф-ции**.

Питання №2.

У визначенні аналізу як економічної науки, у визначенні його предмета і методу підкреслювалося, що аналіз **господарської** діяльності ґрунтується на системі показників, на **комплексному** використанні даних цілого ряду джерел економічної інформації. Джерела аналізу підрозділяються на облікові і **внеучетные**.

До облікових джерел аналізу **відносяться**: а) бухгалтерський облік і звітність; б) статистичний **облік** і звітність; г) вибіркові облікові дані.

У бухгалтерському обліку і звітності знаходять найбільш повне **відображення** й узагальнення **господарські засоби** і **господарські** операції з метою контролю за виконанням

установлених бізнес-планів. Методами суцільного і безперервного спостереження, методами **строого** документування, систематизації на рахунках **угруповання** в балансі й інших звітних таблицях досягається об'єктивна кількісна характеристика різноманітних **господарських** операцій, узагальнена характеристика всієї сукупності **засобів** господарства по **складу** і розміщенню, по джерелах **утворення** і цільовому призначенню.

Своєчасний і **повний** аналіз бухгалтерської звітності дозволяє вжити необхідних заходів по **поліпшенню** виконання місячних, квартальних і річних планів. До того ж при оцінці виконання планів використовуються і дані статистики.

Статистичний **облік** і звітність, що **відбивають** сукупність масових явищ і процесів, що характеризують їх з кількісної **сторони** (погоджуючи з якісною **стороною**), що виявляють **визначені** економічні закономірності, служать важливим джерелом аналізу. Це особливо **відноситься** до галузевим, міжгалузевим і територіальним об'єднанням (концернам, акціонерним товариствам, товариствам з обмеженою відповідальністю й ін.). застосовуючи специфічні для неї методи спостереження, статистика багато в чому спирається на дані бухгалтерського обліку.

Оперативний **облік** і звітність, **застосовувані** на окремих **ділянках господарської** діяльності підприємств, забезпечують більш швидке в порівнянні зі статистикою і бухгалтерією одержання відповідної інформації. Для поточного аналізу така інформація неоціненна. Так, неможливо обійтися, наприклад, при поточному аналізі товарообігу, без оперативних даних про щоденну (а в деяких випадках і **щомісячної**) виторгові за продані товари. **Директори** підприємств, керівники внутрішніх підрозділів досить часто у своїх записних книжках **ведуть** оперативну реєстрацію найважливіших **господарських** процесів і операцій, роблять зразкові розрахунки і прикидки, намічають невідкладні заходи. Така «кишенькова бухгалтерія» також використовується, якщо оперативний аналіз роблять самі керівники.

Вибіркові облікові дані допоможуть поглибити і деталізувати показники звітності. За останні роки звітність, як відомо, значно скорочена; її **розширення** не завжди виправдане. У ці умовах **одержують поширення** епізодичні **вибірки**, спостереження, **заглиблені** перевірки. Вибіркові дані варто розглядати як джерело облікового характеру, оскільки вони черпаються з поточного бухгалтерського обліку і первинної документації.

До **внеучетним** джерел **відносяться** наступні: а) матеріали внутрішньовідомчої і позавідомчої ревізії; зовнішнього і внутрішнього аудита; б) матеріали лабораторного і лікарсько-санітарного контролю; в) матеріали перевірок податковою службою; г) матеріали постійно діючих виробничих нарад; д) матеріали збор трудових колективів; е) матеріали **печатки**; ж) пояснювальні і доповідні записки, **переписка** з вищестоящою організацією, з фінансовими і кредитними організаціями; з) матеріали, **одержувані** в результаті **особистих** контактів з виконавцями.

Аналіз **господарської** діяльності, аналіз виконання бізнес-плану неможливий без залучення відповідних планово-нормативних даних. Такі дані **утримуються** насамперед у виробничо-фінансовому плані промислового підприємства, у торгово-фінансовому плані **торговельного** підприємства і т.д.